

TÜRK – ERMENİ MESELELERİYLE İLGİLİ BİR VESİKA

Ahmet SEVGİ*

Türk-Ermenî ilişkileri çok eskilere dayanır. Türklerle Ermenîler yıllarca içiçe yaşamışlardır. Hattâ Osmanlı toplumunda Ermeniler o kadar uyumlu bir tavır sergilemişlerdir ki bu davranışlarından dolayı kendilerine “tebaa-i sâdika” yahut “millet-i sâdika” denilmiştir. Ancak, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu sâdik toplumun bir anda isyâna ve tedhîşe yönelmiş olduğu görülüyor. Peki, Ermenîler niçin böyle bir yola baş vurmuşlardır? Onları isyâna sevkeden haklı sebepler var mıdır? Yoksa “batı”nın oyununa mı gelmişlerdir?..

Bilindiği üzere “93 harbi” olarak tarihe geçen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında mağlup olmuş ve 3 Mart 1878’de bizim için çok ağır şartlar taşıyan “Ayastefanos Antlaşması”ni imzalamak zorunda kalmıştık. Bu antlaşma ile Rusya’nın bölgede tek hâkim devlet konumuna gelmiş olması başta İngiltere olmak üzere batılı devletleri telaşlandırdı. Böylece, 13 Haziran 1878’de “Ayastefanos Antlaşması”nın tâdili için Berlin’de Türkiye ve Rusya’nın yanısıra; İngiltere, Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan ve İtalya’nın katıldığı bir konferans tertip edildi. Batılı devletlerin menfaat paylaşımına sahne olan bu kongre sonunda “Berlin Antlaşması”nın imzalanmasıyla omuzumuzdaki Ayastefanos yükü biraz hafiflemiş gibi görünse de, Doğu Anadolu’da yaşayan Ermenî azınlık lehine ıslâhât yapılmasını öngören 61. madde sebebiyle, Ermenîlerle müslümanlar arasına ilk nifak tohumu batılılar tarafından atılmış oldu.

Elimizde Berlin antlaşması sonrasında Diyarbakır’dan hilâfet merkezine çekilen dört yüz imzalı bir telgrafnâme sûreti var. Türk-Ermenî meselesinin tarihî seyrini ortaya koyması bakımından önemli bir belge olan bu telgrafnâmede özet olarak şu gerçekler dile getirilmektedir:

* Doç. Dr.

1- Hangi kavimden olursa olsun metbû hükümetimize karşı isyâna yönelmedikçe herkesin taarruzdan korunması yüce dînimiz islâmiyetin gereğidir.

2- Avrupa'nın özellikle de İngiltere'nin iddia ettiği gibi Ermenîlere karşı mutaassıbâne bir tavır içinde olsaydık Kürdistan dağlarında bugün hâlâ mâmûr halde bulunan Ermenî manastırları nasıl ayakta kalabilirdi?

3- Aziz vatanımızın önemli bir parçası olan altı vilâyetin ıslâhât adı altında Ermenîlere terk edileceği haberi bizleri çok üzmüştür.

4- Ortada ıslâhâtı gerektirecek bir durum yoktur ve Ermenîler de öyle iddia edildiği gibi fakir insanlar olmayıp bu havâlide birçok sanayi ve servete sahiptirler.

5- Nüfusça Ermenîlerden kat kat fazla olan ve onlara karşı asla gayr-ı âdil bir hareket içinde bulunmayan müslümanların hakkını çiğneyerek azınlığa birtakım imtiyazlar tanımak Avrupa'nın dilinden düşürmediği "adâlet fikri"ne uymaz.

Özet olarak sıralamaya çalıştığımız bu ifadeler de gösteriyor ki "Berlin Antlaşması" gereği vilâyât-ı sittede (Diyarbakır, Van, Elazığ, Bitlis, Erzurum, Sivas) Ermenilere tanınan gayr-ı âdil imtiyazlar müslüman halkı rahatsız etmiş ve böylece de Ermenîlerle müslümanlar arasına soğukluk girmesine yol açmıştır. Esâsen Avrupa'nın yapmak istediği de bu idi.

Şimdi söz konusu telgrafnâmenin** metnini ve tıpkı basımını sunuyoruz...

** Telgrafnâme sûreti, şahsî kitaplığımızda bulunan bir cönkte kayıtlıdır.

DIYARBAKIRDAN DÖRTYÜZ İMZA İLE MAKARR-I HİLÂFETE ÇEKİLEN TELGRAF NÂMENİN SÛRETİDİR

Her zzerre-i hâki ecdâdımızdan bir şehîdiñ hûn-ı hamiyyetiyle müzeyyen olan vatanımızı dört ve beş seneden berü ecnebî entrikalarına cevelângâh iden Ermenîlere karşı hükûmet-i metbû'amıza bir mes'ûliyyet-i ma'neviyye da'vet itmemek fikriyle göstermekte olduğumuz hâl ü tahammül düşmanlarımızı bile müte'accib idecek derecelere geldi. Diyarbakır vilâyetiyle eyâlât-ı mütecâviresinde sâkin olan milyonlarca ehâlf-i islâmiyye devlet-i aliyye-i Osmâniyyeniñ devr-i istilâsında izhâr eylediği kemâl-i şân ü şevketi mütefevvikâne takrîr ile üçyüz doksan beş sene mukaddem cennet-mekân Sulân Selîm Hân hazretine tav'an 'arz-ı dehâlet ve o tarihden şimdiye kadar devletiñ her dürlü ahvâl ü hissiyâtına iştirâk ederek hâlis müslimân ve Osmânî olduklarını isbâta müsâra'at itmişlerdir.

Bu havâlide bulunan islâmlara bed-hâhân-ı ecânibiñ bir çok müfteriyatta bulduklarını beyanla bu müfteriyyâtıñ mâhiyetini yâr u ağyâra gösterecek mâddî delillerimiz vardır.

Bizim ilcâ-yı ta'assubla her fanâlığı yapmağa müsta'id bulunduğumuzu i'lân eden Avrupaya bi'l-hâssa İngiltereye Kürdistan dağlarında câ-be-câ meşhur ve hâlâ ma'mûr ve mevcûd olan bir çok Ermenî manastırlarını misâl makâmında irâ'e ederiz. Bize isnâd olunan vahşet ve ta'assub hakîkaten mevcûd olsa idi her taraf müdâhalât-ı ecnebiyyeniñ te'essürât-ı elîmesinden tamâmıyla masûn bulunduğı a'sâr-ı sâlifede o me'âbidi hâk ile yeksân itmemekliğimize o târihde silâh-ı muzafferimiziñ âvâze-i ğâlibânesinden lertzân olan Avrupa mı mâni' olurdu? Her hangi kavim olursa olsun hükûmet-i metbû'amızın taht-ı emân-ı himâyetinde mutî'âne yaşadıkca ta'arruzdan masûn kalmak islâmiyetin kavâ'id-i meşrû'a-i 'âdile-i 'aliyyesinden olup o kâ'ideye şimdiye kadar ri'âyet etmiş olduğumuz gibi hâlen ve istikbâlen dahı ihkâmına çalışacağımıza hissiyât-ı diniyemiz kefâlet ider.

Vatan-ı 'azîmiziñ eczâ-yı mühimmesinden olan şu altı vilâyetiñ şimdilik ıslâhât nâmı virilen bir imtiyâz ile Ermenîlere terk olunacağı, şâyi'ât-ı vâkı'a ve mu'âmelât-ı câriyeden anlaşılıyor. Şu altı vilâyetiñ

memâlik-i mahrûse-i şâhânededen bu sûretle tefrik idilmek istenmesi cümlemizi dağdâr-ı hüzn ü elem iderek her hâne-i islâmı bir mâtemgedeye çevirdi.

Ortada ıslâhâtı mûcib bir hâl ü sebep mevûd olmayup her türlü terakkıyât-ı makbûleyi ise yalnız hükümet-i metbû‘amızıñ hımâyet ü şefkat-i pederânesinden bekler ve bu ıslâhâtın birtakım âmâl-ı muzırta ve ilkâât-ı menfûre ilcâsıyla silâh-ı isyâna sarılmış olan küçük bir kavmiñ netice-i fesâdı olmamasını cidden arzû ederiz.

El-yevm islâmlardan ziyâde bir ma‘îşet-i müreffehede içinde idâme-i zindegânî itmekte bulunan Ermenîler öyle iddi‘a ve işâ‘a olunduğı gibi fakîr ve şâyân-ı merhamet âdemler olmayup bu havâlice bir çok sanâyi‘ ve servete sâhib buldukları ‘ayânen muhakkak iken fazla birtakım imtiyâzât talebine kıyâm itmeleri menâfi‘-i islâmiyye ‘aleyhinde birtakım menfa‘at-i zâ‘ide istihsâline harîs bulduklarını tebeyyün ve ıslâhât u ‘adâlet talebine mübtenî olmayan bu meyelân-ı nâ-meşrû‘ları efkâr-ı muzırralarınñ hedef ve gâyetini taayyün idebilir.

Altı vilâyet için bu sûretli bir istikbâl hazırlanmakda olduğunu haber aldığımız günden beri cümlemiz me‘yûs ve müheyyimiz. Bu dakîkada küçük büyük kadın erkek her ferdimiz enzâr-ı âteşinini ‘avâkıb-ı ahvâle dikmiş duruyoruz.

İsnâdât u müfteriyyât bir tarafa bırakılırsa şimdikiye kadar Ermenîlere karşı muğâyır-ı ‘adl ü insâf harekâta tasaddî itmemiş olan ve kuvvet-i nüfûsca anlara pek ziyâde mütefevvik bulunduğu kuyûdât-ı resmiyye ve meşhûdât-ı dâ‘ime ile mütehakkık bulunan islâmların hukûk-ı sarîhasını imhâ ve ekalliyete müsâ‘id imtiyâzât i‘tâ itmek Avrupa ricâl-i siyâsiyyetinin bir dakîka lisânlarından düşürmedikleri adâletle nâ-kâbil-i tevfikdir. Biz de ‘adâlet isteriz.

باز کرده و درین اثنا نامه نوشته اند حکایت
بنا آید نامه صد روزه

از آنجا که در این روزها و در این سالی که در این روزها
از آنجا که در این روزها و در این سالی که در این روزها
از آنجا که در این روزها و در این سالی که در این روزها
از آنجا که در این روزها و در این سالی که در این روزها
از آنجا که در این روزها و در این سالی که در این روزها
از آنجا که در این روزها و در این سالی که در این روزها
از آنجا که در این روزها و در این سالی که در این روزها
از آنجا که در این روزها و در این سالی که در این روزها
از آنجا که در این روزها و در این سالی که در این روزها
از آنجا که در این روزها و در این سالی که در این روزها

دینگری اعلیٰ به ایند از رویا با فخره بگستره جانانها در حدیث
و در حدود اولاد به همینه اوینها شریک مال مقاسم داشته ایون ج. بزده انشا الله تعالی
در نصب حقیقتی مظهر اولو امیر هر طرف مدخدرات احییه که نازت الیه است در تمام
بوده نیز اقصاء سالوده در مصابه می خوار الیه یک آنکلکونه او نارنگیه سعدی شعر نوزده آاره
غالباً نرسیده که از اولاد او در بایس صانع اولور را هر چه نام نویسی اولور که اولور خود است
میدونن کنک ما در جایگزین و ضمیمه زین رقم نوضه به رهنه قائله سدایتی قدسه مستور خوار
عالیه شده اولوی او ناضیه به ستم به قدر رعایت آئینه اوله نیز بی حاله راستخیا لای اولی
هائیش شماره حسیات دین نیز کف است ای

اوله نیز کنک اولور که شرف اوله اولی ولایتی ستمه بیک امدعات نامی بر مین
اینان اوله در سینه تیر اوله ضمنی سالیات رقم مصاحبت جا به بر نه اهدا میجو
ستوانه ولایتی مالک کمر شایسته هائیه بر بوسه نه نفی میجو بیک استقامت اوله زده زنده

ضمه الم ابرك حفاظاً سده برسانگده به درون ۹ اور آورده ۱۰ صدهای
 موجب به حال رسب مظهر اولیبت هر در تو زنیات مقبره برایم بانه صورت سیرت زرات
 طابت و سفت چینه سینه بند و بر اصد ها تل بر فطیم اسان سفد اظفار بر آفره ایلیله
 سدلح و عیبا ز صا لینه اوله که طله بر خصلت چینه ز فاده ایلا شنه جاز ایدیز ۹
 الیم اسده دست به زیاده به نیست زنده ایلیله اوله زنده طانی ایله زده بولنا بر سینه ایدیز
 اری لانه اوله بنای حقیر تا یا به رحمت ارمه اولیله به حد ایلی بر عبده ضلیله اوله زده طبع
 بر سینه کون عیان اسفقه آکبه ز فطیم به فطیم اتیانیه طینه فطیم ایدیزه ضلیله طره به شرح فطیم
 طعه و اسده میب علیله به به فطیم ز سفت زنده استصانه هر طره بر لونه ندرن سینه راه سده طاعت
 و عدالت طینه سینه اریا بر سینه به ناسکه و طلس اوله بر طره زده بر طاعتی آیدیز اوله ۹
 اتی و ولایت ایچینه به طوره تلک با استفال حله ز سفته اوله زنی جنب الیچ کونوزی اوله زنی
 تا به سی و سه بیلی تلک به رفیق زده که طله به زیاده ناریه ارضت طرز اوله نظر ایچینه

تسبیح عذاب اهل رنج و غم ۱
 استناده و نظریات بر طرف اول
 کسی بود - ا - زنده فانی شایسته دل را اصفان و جانی و قصه اینکند اولاد و فوٹ نظم اول
 که با دوه مقصد به بر لطف این قصه را به رسم و مستند اوله را اثر اوله محقق بر اوله اوله اوله اوله
 هر یک سنایی واقیسته ستمه انیا به اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 روز ششم در هر حال که عذاب الله تا فانی تو بقیه - ۱
 بزده عذاب است - ۱